

Արմեն ՆԱԽՇՔԱՐՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵԼԼԵՆԻՍՏԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՁԱՆԻ ԳՈՒՆԱԶԱՐԴ ԽԵՑԵՂԵՆԻ ԾԱՂԿԱՇՐՋԱՅԱԶԵՎ ԶԱՐԴԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ

Ծաղկաշրթայածև զարդապատկերները Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունազարդ խեցեղենի ամենատարածված բուսական զարդամոտիվներն են: Վերջինները հանդես են գալիս բավականին հարուստ բազմազանությամբ: Ծաղկաշրթանների պարզ խմբավորման պարագայում սրանք կարելի է բաժանել երկու առանձին խմբերի.

պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաններ,
օժանդակ զարդամոտիվներով հարստացված ծաղկաշրթաններ:

Պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթանները տարբերակման պարագայում բաժանվում են երեք առանձին մասերի.

- 1) առանձին ծաղկաշրթաններ,
- 2) միմյանց զուգահեռ երկու ծաղկաշրթաններ,
- 3) միմյանց զուգահեռ երեք ծաղկաշրթաններ:

Օժանդակ զարդամոտիվներով ծաղկաշրթանների հորինվածքային լուծումների հիմքում ընկած են պարզ գծային պատկերագրությամբ առանձին և միմյանց զուգահեռ ծաղկաշրթանները, որոնք տարբերակման պարագայում կարելի է բաժանել չորս առանձին մասերի.

1) Բույսերի վեգետացիոն պրոցեսը մասամբ արտահայտող ծաղկաշրթաններ, որոնց դեպի վար և վեր ուղղված կորերի անկյունները զարդարված են էլիպսաձև, եռանկյունաձև, զույգ կիսաշրջանաձև պտղաման զարդամոտիվներով:

2) Միմյանց զուգահեռ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաններ, որոնք ներգծված են կիսաշրջանաձև, թեք գծերից կազմված, շրջանաձև, ինչպես նաև կորերից կազմված և վերջիններիս հետ համադրվող գծերից կազմված ճյուղաման զարդապատկերներով:

3) Միմյանց զուգահեռ և գծերի հետ հատվող ծաղկաշրթաններ, որոնք ներգծված են կիսաշրջանաձև զարդապատկերներով:

4) Ծաղկաշրթաններ, որոնց կորերի անկյունները զարդարված են դեպի ներքև ուղղված ճյուղ կամ ծիլ հիշեցնող զարդամոտիվներով:

Պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթայածև զարդապատկերները, ինչպես ուսումնասիրողների կողմից վաղուց նկատվել է¹, գուտ ֆորմալ տեսանկյունից բաղդատվում են առաջավորասիական հնագույն (հիմնականում բրոնզի դարաշրջանի՝ փոքրասիական, հյուսիսմիջագետքյան, իրանական) գունազարդ խեցեղենի համանման զարդապատկերների հետ²:

Հայկական լեռնաշխարհի երկրորդ հազարամյակի համաժամանակյա գունազարդ խեցեղենը ևս զերծ չի մնացել պարզ գծային ծաղկաշրթայածև զարդապատկերների պատկերագրությունից: Ք.ծ.ա. երկրորդ հազարամյակում Հյուսիսային Միջագետքում և վերջինիս հարող Հայկական լեռնաշխարհի տարածքներում լայն տարածում է ստանում խաբուրյան տիպի գունազարդ խեցեղենը³, որի հյուսիսային սահմանը հասնում էր մինչև Վանա լիճ: Խաբուրյան տիպի գունազարդ խեցեղենին ևս հատուկ էր պարզ գծային ծաղկաշրթայածև զարդապատկերների պատկերագրությունը:

¹ Г. Тирацян, *О расписной керамике древней Армении*, Ер., 1965, 3, стр. 272

² H e l m u t h N e u b a u r, *Die Griechische Schwarzmeerkolonization in der sowjetischen Geschesschreibung*, Saeculum, 11, 1960, H. 1-2, 132-155.

³ H r o u d a B a r t h e l, *Die bemarte Keramik des zweiten Jahrtausends in Nordmesopotamien und Nordsyrien*, Belrin, 1957.

Ուսումնասիրողների կարծիքով Օստենի կողմից պեղված⁴ Ք.ծ.ա. IX-VIII դդ. թվագրվող և «ուրարտական» համարվող գունազարդ խեցեղենը վերաբերվում է վերոհիշյալ խաբուրյան տիպին և հանդիսանում է վերջինիս ավելի ուշ տարատեսակներից մեկը՝ գոյատևելով մինչև Ք.ծ.ա. I հազարամյակի սկզբները⁵: Օստենի կողմից պեղված Վանի գունազարդ խեցեղենին ևս հատուկ են պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթայած և զարդապատկերները: Վերջիններս թե՛ պատկերագրությամբ (առանձին և միմյանց զուգահեռ, ինչպես նաև՝ օժանդակ զարդամոտիվներով ծաղկաշրթաններ) և թե՛ անոթների ձևերով՝ բաց անոթներ (թասեր, փխալաներ), ինչպես նաև զարդամոտիվների տեղադրման առանձնահատկություններով (պսակներից ներքև պատկերագրում⁶), զարմանալիորեն աղերսվում են Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունազարդ խեցեղենի համանման զարդապատկերների հետ:

Հարկ ենք համարում անդրադառնալ այսպես կոչված «ուրարտական» գունազարդ խեցեղենի խնդրին: Այս հարցում ուսումնասիրողների տեսակետները էապես տարբերվում են միմյանցից: Առաջին տեսակետի համաձայն, վերջինիս գոյության ժամանակաշրջանը համընկնում է ուրարտական պետության կազմավորման սկզբնական փուլի հետ, որից հետո այն փոխարինվում է կարմիր փայլեցված խեցեղենով⁷: Երկրորդ տեսակետի համաձայն, ուրարտական գունազարդ խեցեղենը գոյություն է ունեցել նաև ուշ ուրարտական ժամանակաշրջանում: Սույն տեսակետի համար հիմնական կովան է Կարմիր-բլուրից հայտնաբերված գունազարդ ասկը⁸, սակայն, ըստ երևույթին վերջինս փոյուզիական ներմուծման արդյունք է⁹:

Երրորդ տեսակետի համաձայն, որն էականորեն տարբերվում է վերոհիշյալ երկու տեսակետներից, Վանի՝ Օստենի կողմից հայտնաբերված, «ուրարտական» կոչվող գունազարդ խեցեղենը պատկանում է խաբուրյան տիպի գունազարդ խեցեղենին, որի ակունքները գալիս են Ք.ծ.ա. II հազարամյակից և ծագումով ոչ թե ուրարտական է, այլ պատկանում է տեղական էթնիկ տարրերին¹⁰: Այս տեսակետը փաստվում է Հասանլուում գոյություն ունեցող շերտագրական իրավիճակով, որտեղ առավել վաղ ավանդույթներ ունեցող խաբուրյան տիպի գունազարդ խեցեղենի կողքին հայտնաբերվել է ուրարտական կարմիր փայլեցված խեցեղեն¹¹, ինչպես նաև Բաստամում տիրող իրավիճակով, որտեղ ուրարտական ամրոցում առկա է կարմիր փայլեցված խեցեղեն, իսկ նրա կողքին՝ տեղական մշակույթին պատկանող դամբարանում հայտնաբերվել է գունազարդ խեցեղեն¹²: Սույն տեսակետի համաձայն, ուրարտական նվաճումների հետևանքով տեղական գունազարդ խեցեղենը մղվում է երկրորդ պլան՝ իր տեղը զիջելով ուրարտական կարմիր փայլեցված խեցեղենին: Ուրարտուի անկումից հետո այստեղ գերիշխող դերն անցնում է տեղական էթնիկական տարրերին¹³, որոնք վաղուց գունազարդ խեցեղենի կրողներն էին հանդիսանում: Այս տարրերի տեղաշարժերի հետևանքով գունազարդ խեցեղենը լայն տարածում է ստանում Հայկական լեռնաշխարհի մնացյալ տարածքներում: Այս տեսակետի օգտին, որպես համոզիչ կովան, բերվում է Ալթին-Թեփեի,¹⁴ Թեյշեբայի,¹⁵ Թոփրաք-կալեի¹⁶ վաղ հայկական շերտերից հայտ-

⁴ H. Von der Osten, *Die urartaische Töpferei aus Van und die MÖglichkeit ihrer Einordnung in die anatolische Ceramic, Orientalia, N.S. b. 21, fasc. 3, 1952, p.p.307-328.*

⁵ Փ. Թեր-Մարտիրոսով, *О происхождении расписной керамики античной Армении, ИФЖ, 1, 1974, стр 55.*

⁶ H. Von der Osten, նշվ. աշխ.:

⁷ Б. Пиотровский, *Ванское царство, М., 1959, стр 108.*

⁸ Г. Тирацян, նշվ. աշխ, էջ 271-272:

⁹ Փ. Թեր-Մարտիրոսով, նշվ. աշխ., էջ 65:

¹⁰ Նույնը:

¹¹ R. D y s o n, *Digging in Iran: Hassnalu 1959: Expedition the Bulletin of the University Museum of the univ. of Pensilvania. Spring, 1959, vol.1.3:*

¹² S t e p h a n K r o l l, *Die Ceramic aus Bastam. Archeologische Mitteilungen aus Iran, Berlin, 1970, 31-34.*

¹³ Փ. Թեր-Մարտիրոսով, նշվ. աշխ., էջ 71:

¹⁴ К. Е m r e, *The Urartian pottery from Altintepe, "Belleten" gitt. 33, Sayi131, Angara, p.p. 134-135.*

¹⁵ А. М а р т и р о с я н, *Город Тейшеванни, Ер., 1961, стр. 137-150:*

նաբերված գունագարդ խեցեղեն գտածոների առկայությունը: Ըստ երևույթին, ահա այս ճանապարհով է, որ Վանի գունագարդ խեցեղենն իր ազդեցությունն է գործել Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունագարդ խեցեղենի վրա և վերջինիս ավանդույթները շարունակվել են նաև հելլենիստական ժամանակաշրջանում:

Ծաղկաշրթայան գարդապատկերների խմբավորման պարագայում հիմք են ընդունվել դրանց պատկերագրական առանձնահատկությունները: Ելնելով սույն սկզբունքից՝ վերոհիշյալ գարդամոտիվները քննության կենթարկվեն ըստ ձևակազմական, ժամանակագրական, հորինվածքային և գունագարդման առանձնահատկությունների:

Պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաներ.

ա) Առանձին ծաղկաշրթաներ (տխտ. I, նկ. 1) ձևակազմական առումով հատուկ են թե՛ բաց և թե՛ փակ տիպի անոթների տարբեր մասերի հարդարանքին: Բաց տիպի անոթներում (կիսագնդաձև թասեր) վերոհիշյալ գարդապատկերները զարդարում են վերջիններիս ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին հատվածները: Սույն կիսագնդաձև թասերը հայտնաբերվել են Արտաշատի առաջին բլուրի¹⁶ և Հողմիկի¹⁸ Բ.ժ.ա. II-I դարերի շերտերից: Ելնելով կիսագնդաձև թասերի ձևաբանական (նուրբ պատերի առկայություն), ինչպես նաև գունագարդման առանձնահատկություններից (անփութորեն արված գարդապատկերներ, թեթև փայլեցված մակերեսի առկայություն, չներկված աստառի վրա գունագարդում), որոնք հատուկ են Բ.ժ.ա. I դարի գունագարդ խեցեղենին¹⁹, սույն կիսագնդաձև թասերը կարելի է թվագրել Բ.ժ.ա. I դարով: Փակ տիպի անոթը (սափոր), որտեղ ծաղկաշրթայան գարդապատկերը հարդարում է վերջինիս ուսամասի հատվածը, հայտնաբերվել է Արտաշատի VII բլրի II-III շերտերից:²⁰ Ելնելով սրա հետ հայտնաբերված և Բ.ժ.ա. I դարով թվագրվող թռչնազարդ պնակի²¹ ժամանակագրությունից, ինչպես նաև սափորի բեկորի գունագարդման առանձնահատկություններից (անփութորեն արված գարդապատկերներ և անփայլ մակերեսի առկայություն)՝ սա պետք է թվագրել Բ.ժ.ա. I դարով: Հորինվածքային առումով վերոհիշյալ գարդապատկերներն ուղեկցվում են գտնեման և օժանդակ գարդամոտիվներով հարստացված ծաղկաշրթայան գարդապատկերներով: Ինչ վերաբերում է սույն գարդապատկերների գունագարդման առանձնահատկություններին, ապա վերջիններս ունեցել են թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն գունագարդում: Միագույն օրինակների դեպքում կարմիր դաշտը գունագարդվել է սևով, իսկ դեղնականաչավունը՝ մուգ կարմիրով: Բազմագույն օրինակի պարագայում դարչնագույն դաշտը գունագարդվել է սևով և կարմիրով, առանձին ծաղկաշրթան գունագարդվել է սևով: Ինչպես վերը նկատեցինք, պարզ գծային պատկերագրությամբ առանձին ծաղկաշրթաներ հանդիպում են Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունագարդ խեցեղենում: Զննվող ծաղկաշրթայան գարդապատկերները թե՛ պատկերագրությամբ և թե՛ անոթների ձևերով զարմանալիորեն բաղդատվում են Վանի ավելի վաղ օրինակների հետ: Ըստ երևույթին, արդեն վերը հիշատակված ճանապարհով Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունագարդ խեցեղենի ավանդույթները շարունակվել են Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունագարդ խեցեղենում:

բ) *Միմյանց զուգահեռ երկու ծաղկաշրթաներ (տխտ. I, նկ. 2)* ձևակազմական առումով հատուկ են թե՛ փակ (փոքր կճուճ և ծորակավոր ջրաման) և թե՛ բաց տիպի (կիսագնդաձև թասեր, փիալա) անոթների տարբեր մասերի հարդարանքին: Բեկորային օ-

¹⁶ *Lehmann – Haupt, Materialien zur altern Geschichte Armeniens and Mesopotamiens, Göttingen, 1907, Taf. 8, 1:*

¹⁷ *Կոլեկցիոն համարը՝ 73/284:*

¹⁸ *Հ. Հ ա կ ո բյ ա ն, Ռ. Վ ա ռ դ ա ն յ ա ն, Վ. Ջ հ ն ջ ի ը ջ յ ա ն, Մխուրյան գետի վերին հոսանքում կատարված հնագիտական պեղումների նայանական արդյունքները (Ջրածոր և Հողմիկ գյուղերի տարածքում), հնագիտական աշխատանքները Հայաստանի նորակառույցներում (1986-1987թթ. պեղումների արդյունքները), Եր., 1992, էջ 113-114, աղ. CXXII:*

¹⁹ *Մ. Խ ա չ ա տ ը յ ա ն, Արտաշատ II, Եր., 1981, էջ 100:*

²⁰ *Կոլեկցիոն համարը՝ 73-26:*

²¹ *Ա. Ն ա ի շ ք ա ը յ ա ն, Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունագարդ խեցեղենի կենդանական գարդապատկերները, ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. IV, Գյումրի, 2001, էջ 32, ՏԽՏ. 1, նկ. 11:*

րինակի վերին մասի բացակայության պատճառով վերջինիս ձևը չի վերականգնվում²²: Փակ տիպի անոթներում՝ փոքր կճուճ²³, ծորակավոր ջրաման²⁴, վերոհիշյալ զարդապատկերները զարդարում են վերջիններիս ուսամասի հատվածները: Ծորակավոր ջրամանը թվագրված է Ք.ծ.ա. I դարով: Փոքր կճուճը հայտնաբերվել է Արտաշատի VII բլրի Ք.ծ.ա. II-I դդ. թվագրվող շերտից: Ելնելով վերջինիս գունագարդման առանձնահատկություններից (անփութորեն արված զարդապատկերներ, անփայլ մակերես), որը հատուկ է Արտաշատի Ք.ծ.ա. I դարի²⁵ գունագարդ խեցեղենին սույն կճուճը կարելի է թվագրել կոնկրետ Ք.ծ.ա. I դարով: Բաց տիպի անոթներում (կիսագնդաձև թասեր, փիալա) միմյանց զուգահեռ երկուական ծաղկաշղթաները հատուկ են սրանց թե՛ արտաքին և թե՛ ներքին հատվածների հարդարանքին: Կիսագնդաձև թասերի ներքին մասերում պատկերագրված ծաղկաշղթաները²⁶ արդարել են վերջիններիս պատկերից ներքև ընկած հատվածները, իսկ արտաքին հատվածում պատկերված ծաղկաշղթաները զարդարել են սրանց միջին մասից մինչև ստորին սահմանն ընկած տարածքները²⁷: Վերոհիշյալ կիսագնդաձև թասերն իրենց ձևաբանական հատկություններով (ներճկված պատկեր և նուրբ պատեր) բաղդատվում են Ք.ծ.ա. I դարի կիսագնդաձև թասերի հետ, այս թվագրման օգտին են խոսում սույն թասերի անփութորեն արված զարդապատկերները: Փիալայի պարագայում ծաղկաշղթաները զարդարում են վերջինիս արտաքին հատվածի ելուստավոր մասից մինչև ներճկված վիզն ընկած տարածքները: Սույն փիալան հայտնաբերվել է Հողմիկի Ք.ծ.ա. II-I թվագրվող շերտից²⁸: Այս անոթի ձևաբանական և գունագարդման առանձնահատկությունների համեմատություններից ելնելով՝ այն ևս կարելի է թվագրել Ք.ծ.ա. I դարով²⁹: Բեկորային օրինակի ձևը չի վերականգնվում³⁰, սակայն ուղեկցվող գունագարդ ավսեի օգնությամբ, որը թվագրված է Ք.ծ.ա. I դարով, այն ևս կարելի է թվագրել նույն դարով: Հորինվածքային առումով վերոհիշյալ զարդապատկերներն ուղեկցվում են գոտեման, շղթայաձև ալիքաձև, կետագարդ ալիքաձև գծերից կազմված, օժանդակ զարդանոտիվներով հարթստացված ծաղկաշղթայաձև, ինչպես նաև կենդանական (այծ) զարդանոտիվներով: Ինչ վերաբերում է վերոհիշյալ զարդապատկերների գունագարդմանը, ապա վերջիններս ունեցել են թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն գունագարդում: Միագույն օրինակների դեպքում վարդագույն և դարչնագույն դաշտերը գունագարդվել են կարմիրով, կարմիր դաշտը սևով: Բազմագույն օրինակների պարագայում դարչնագույն դաշտը գունագարդվել է կարմիրով և սևով (վերինը՝ սև, ստորինը՝ կարմիր), մարմնագույն դաշտի դեպքում՝ կարմիրով և շագանակագույնով: Չուգահեռ ծաղկաշղթայաձև զարդապատկերների գունագարդման առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն օրինակների դեպքում գունագարդվել են սև և կարմիր կայուն երանգներով: Հանդիպում է բազմագույն օրինակ, որտեղ ծաղկաշղթաներից մեկը սև է, իսկ մյուսը՝ կարմիր: Ըստ երևույթին, բազմագույն օրինակի պարագայում միավորվել են ծաղկաշղթաների այս երկու տարածված գույները: Չնայած հանդիպում են շերտմներ նաև գունագարդման ընդունված կանոններից, որտեղ ծաղկաշղթաները գունագարդվել են շագանակագույնով: Ինչպես վերը նկատեցինք, զուգահեռ ծաղկաշղթայաձև զարդապատկերներ հանդիպում են Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունագարդ խեցեղենում և, ըստ երևույթին, հելլենիստական ժամանակաշրջանում առկա նմանատիպ զարդապատկերները վերը բերված օրինակների ավանդույթների շարունակությունն են:

²² Կոլեկցիոն համարը՝ 5/73:

²³ Կոլեկցիոն համարը՝ 75/73:

²⁴ Կոլեկցիոն համարը՝ 79/73:

²⁵ Ժ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 100:

²⁶ Հ. Հ ա կ ո ր յ ա ն, Ռ. Վ ա ր դ ա ն յ ա ն, Վ. Զ ի ն ջ ի ր ջ յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 113-114, աղ. CXXII:

²⁷ Կոլեկցիոն համարը՝ 74/73:

²⁸ Հ. Հ ա կ ո ր յ ա ն, Ռ. Վ ա ր դ ա ն յ ա ն, Վ. Զ ի ն ջ ի ր ջ յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 113-114, աղ. CXXII:

²⁹ Ժ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 82:

³⁰ Կոլեկցիոն համարը՝ 74/73:

զ) Միմյանց գուգահեռ երեք ծաղկաշոթաներ (տխտ. I, նկ. 3-4). ձևակազմական առումով հատուկ են թե՛ փակ (ծորակավոր ջրաման, կարաս, տափաշիշ) և թե՛ բաց տիպի (միայն կիսագնդաձև թասեր) տարբեր մասերի հարդարանքին: Փակ տիպի անոթներում սույն ծաղկաշոթաները զարդարում են վերջիններիս ուսամասի (կարաս³¹, ծորակավոր ջրաման³²) և եզրամասի (տափաշիշ³³) հատվածները: Ծորակավոր ջրամանը բաղդատվում է Զ.ծ.ա. I դարով թվագրված Արտաշատի VIII բլրից հայտնաբերված ջրամանի հետ³⁴, իսկ ինչ վերաբերում է Դվինից հայտնաբերված կարասի և տափաշի ժամանակագրությանը, ապա սրանք թվագրված են Զ.ծ.ա. II-I դարերով, բայց իրենց գունագարդյան առանձնահատկություններով³⁵ (թեթև փայլեցված մակերես, անփութորեն արված զարդապատկերներ) բաղդատվում են Զ.ծ.ա. I դարով թվագրված գունագարդ խեցեղենի հետ³⁶: Հավանաբար սրանք ևս պատկանում են Զ.ծ.ա. I դարի գունագարդ խեցեղենին: Բաց տիպի անոթներում (կիսագնդաձև թասեր) սույն ծաղկաշոթաները զարդարում են վերջիններիս արտաքին հատվածները³⁷: Մի դեպքում զարդարում են սրանց պասկներից ներքև ընկած հատվածները³⁸, իսկ մյուս դեպքում՝ միջին հատվածից ստորին հատվածն ընկած սահմանները: Ներճկված պսակով վերոհիշյալ կիսագնդաձև թասերը թվագրված են Զ.ծ.ա. I դարով³⁹: Սույն ժամանակագրությանը չեն հակասում նաև կիսագնդաձև թասերի գունագարդյան առանձնահատկությունները (թեթև փայլեցված մակերես, անփութորեն արված զարդապատկերներ): Բեկորային օրինակի ձևը չի վերականգնվում⁴⁰, բայց ուղեկցվող ներճկված պսակով Զ.ծ.ա. I դարով թվագրված⁴¹ գունագարդ կիսագնդաձև թասի օգնությամբ կարելի է թվագրել Զ.ծ.ա. I դարով: Հորինվածքային առումով սույն ծաղկաշոթաներն ուղեկցվում են գտնման շոթայան, ցանցաձև, կետագարդ ալիքաձև, զիզգազաձև զարդապատկերներով: Միմյանց գուգահեռ երեք ծաղկաշոթաներն ունեցել են միայն բազմագույն գունագարդում: Դարչնագույն դաշտը գունագարդվել է կարմիրով, շագանակագույնով, սպիտակով (ծաղկաշոթաները սպիտակ), կարմիրով և շագանակագույնով (ծաղկաշոթաները շագանակագույն), իսկ մյուս դեպքում դարչնագույն դաշտը գունագարդվել է սև և կարմիր երանգներով (ծաղկաշոթաները երկգույն՝ եզրագծերը սև, մեջը՝ կարմիր): Դեղնավուն դաշտը գունագարդվել է դարչնագույնով և շագանակագույնով (ծաղկաշոթաները շագանակագույն), նարնջագույն դաշտը գունագարդվել է սևով և կարմիրով (ծաղկաշոթաները՝ սև): Միմյանց գուգահեռ երեք ծաղկաշոթաների գունագարդյան առանձնահատկությունն այն է, որ վերջիններս հիմնականում գունագարդվել են շագանակագույն և սև երանգներով: Սև գույնով պատկերված ծաղկաշոթաների մի մասի գունագարդյան առանձնահատկությունն այն է, որ սրանց՝ միմյանց գուգահեռ կորերը ներգծվել են կարմիր երանգով: Ընդունված կանոններից միակ շեղումը սպիտակ երանգով գունագարդված ծաղկաշոթան է: Ավելացնենք, որ միմյանց գուգահեռ երեքական ծաղկաշոթաները, զոնե մեզ հայտնի նյութերում, չունեն իրենց համաժամանակյա գուգահեռները Հայաստանի հարակից երկրների և հելլենիստական աշխարհի գունագարդ խեցեղենի այլ նյութերում: Մակայն, պատկերագրական առումով իրենց հիմքում ունենալով պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշոթաները, որոնց երկու օրինակները, ինչպես վերը նկատեցինք, առկա են Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունագարդ խեցեղենում, հարստացվել են ևս մեկ ծաղկաշոթայով և ստեղծել յուրօրինակ պարզ հորինվածքային լուծում:

³¹ Գ. Զնչաբյան, Դվինը անտիկ դարաշրջանում, Եր., 1974, էջ 41, ՏԽՏ XV, 13:

³² А. Мартыросян, Археологические Ер., 1974, рис. 23.

³³ Գ. Զնչաբյան, նշվ. աշխ., էջ 41, տխտ. XV, 13:

³⁴ Ժ. Խաչատրյան, Ա. Կանեցյան, Արտաշատի VIII բլրի շերտագրությունը, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1974, 10, տխտ. I, նկ. 1:

³⁵ Գ. Զնչաբյան, նշվ. աշխ., էջ 41, տխտ. XV, 13:

³⁶ Ժ. Խաչատրյան, նշվ. աշխ., էջ 82-100:

³⁷ Կոլեկցիոն համարը՝ 24/73, 44/73, 55/73:

³⁸ Կոլեկցիոն համարը՝ 44/73:

³⁹ Կոլեկցիոն համարը՝ 55/73:

⁴⁰ Կոլեկցիոն համարը՝ 24/73:

⁴¹ Կոլեկցիոն համարը՝ 25/73:

Օժանդակ զարդամոտիվներով հարստացված ծաղկաշրթաներ. Սրանց հորինվածքային լուծումների հիմքում ընկած են պարզ գծային պատկերագրությամբ առանձին և միմյանց զուգահեռ ծաղկաշրթաները, որոնք իրենց ծագումով լինելով ավանդական զարդամոտիվներ՝ հելլենիստական ժամանակաշրջանում, հավանաբար ելնելով տվյալ ժամանակաշրջանի ճաշակից և պատկերացումներից, հարստացվել են օժանդակ զարդամոտիվներով:

ա) *Բույսերի վեզետացիոն պրոցեսը մասամբ արտահայտող ծաղկաշրթայածև զարդապատկերներ*. Սրանք ձևակազմական առումով հատուկ են զուտ բաց անոթների (կիսագնդաձև թասեր, ափսե, պնակ) տարբեր մասերի հարդարանքին: Կիսագնդաձև թասերին բնորոշ են դեպի վար ուղղված կորերով և վերջիններիս անկյուններում էլիպսաձև (պտղանման) զարդամոտիվներով (տխտ.1 նկ.5.) զարդարված ծաղկաշրթաները: Դրանցից մեկի միմյանց զուգահեռ կորերը ներգծված են նաև թեք գծերից կազմված զարդամոտիվներով⁴²: Սույն ծաղկաշրթաները հատուկ են կիսագնդաձև թասերի արտաքին մասերի հարդարանքին և զարդարում են վերջիններիս միջին հատվածները: Վերոհիշյալ կիսագնդաձև թասերն իրենց ձևաբանական (ներճկված պսակով թաս⁴³, բարակ պատերով թասեր)⁴⁴ և գունազարդման (թեթև փայլեցված մակերես) առանձնահատկություններով բաղդատվում են Ք.ժ.ա. I դարով թվագրված գունազարդ խեցեղենի հետ: Սրանք հայտնաբերվել են Արտաշատի I բլուրի II-I դդ. թվագրվող շերտից, սակայն վերոհիշյալ համեմատությունների հաշվառմամբ, կարող են թվագրվել կոնկրետ Ք.ժ.ա. I դարով: Ծաղկաշրթաների մի մասի պատկերագրությունը հետևյալն է. դեպի վար ուղղված, միմյանց զուգահեռ կամ առանձին ծաղկաշրթաների կորերի անկյունները զարդարված են կիսաշրջանաձև (տխտ.1, նկ.7), եռանկյունաձև (տխտ.1, նկ.8), էլիպսաձև (տխտ.1, նկ.9)՝ պտղանման զարդամոտիվներով, ինչպես նաև սրանց՝ միմյանց զուգահեռ կորերը ներգծված են էլիպսաձև (հատիկ կամ սերմ հիշեցնող) զարդամոտիվներով (տխտ.1, նկ.7,8): Այս ծաղկաշրթաները ձևակազմական առումով հատուկ են բաց անոթների (թասեր) պսակների հարդարանքին⁴⁵: Վերոհիշյալ ներճկված թասերը ձևաբանական և գունազարդման առանձնահատկություններով (անվուրթոն արված զարդեր, թեթև փայլեցված մակերես) առնչվում են Արտաշատի դամբարաններից հայտնաբերված՝ Ք.ժ.ա. I դարով թվագրված մնանատիպ թասերի հետ⁴⁶: Հորինվածքային առումով սույն զարդամոտիվներն ուղեկցվում են գոտեման, ալիքաձև, պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթայածև զարդապատկերներով: Սույն զարդամոտիվներն ունեցել են բազմազույն գունազարդում: Դարչնազույն դաշտի պարագայում գունազարդվել են սևով և կարմիրով: Սևով գունազարդվել են ծաղկաշրթաների կորերը, իսկ կարմիրով՝ օժանդակ զարդամոտիվները և կորերի միջև ընկած տարածքները: Դեղնականաչավուն դաշտը գունազարդվել է կարմիրով և մուգ շագանակագույնով: Կորերի եզրագծերը՝ մուգ շագանակագույնով, նրանց միջև ընկած տարածքները՝ կարմիրով: Դեղին դաշտը գունազարդվել է կարմիրով և շագանակագույնով: Ծաղկաշրթաների կորերը գունազարդվել են շագանակագույնով, իսկ օժանդակ զարդապատկերները՝ կարմիրով: Սույն ծաղկաշրթաների գունազարդման առանձնահատկությունն այն է, որ սրանք ունեցել են երկզույն գունազարդում: Ինչպես պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաները, այնպես էլ վերջիններիս հետ պատկերագրական առնչություններ ունեցող այս ծաղկաշրթաների կորերն ունեցել են կայուն պատկերագրական գունավորում: Այն է՝ գունազարդվել են սև և շագանակագույն երանգներով, իսկ օժանդակ զարդամոտիվները բոլոր դեպքերում գունազարդվել են կայուն հանդիսացող կարմիր գույնով: Քննվող ծաղկաշրթաների առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ սրանք հանդիպում են Արտաշատի I բլուրում, և բոլոր նյութերը թվագրված են Ք.ժ.ա. I դարով:

⁴² Կոլեկցիոն համարը՝ 72/177:

⁴³ Կոլեկցիոն համարը՝ 72/284:

⁴⁴ Կոլեկցիոն համարը՝ 72/272:

⁴⁵ Կոլեկցիոն համարը՝ 72/229, 73/44:

⁴⁶ Բ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 81:

բ) *Միսյանց զուգահեռ օժանդակ զարդամոտիվներով հարստացված ծաղկաշրթաներ*: Սրանք պատկերագրության բնույթով աղերսվում են վերը նկարագրված ծաղկաշրթանների հետ: Սույն ծաղկաշրթանները ներգծված են կիսաշրջաններով (տխտ. 1, նկ. 10.), փոքր շրջաններով (տխտ. 1, նկ. 11.), թեք զծերով (տխտ. 1, նկ. 18.): Հանդիպում են ծաղկաշրթաներ, որոնց կորերը հարդարվել են փոքր կորերից կազմված (տխտ. 1, նկ. 12.), ինչպես նաև կարճ կորերի և թեք զծերի համադրումից ստացված ճյուղանման զարդապատկերներով (տխտ. 1, նկ. 13.): Չևակազմական առումով սույն ծաղկաշրթանները հատուկ են միայն բաց անոթների (կիսազնդած քասեր, փիալաներ) տարբեր մասերի հարդարանքին: Կիսազնդած քասերի պարագայում սույն զարդամոտիվները զարդարում են վերջիններիս ներքին հատվածները (պսակից ներքև, ինչպես նաև միջին հատվածից մինչև կենտրոնական մասն ընկնող սահմանները⁴⁷): Կիսազնդած քասերից մեկը թվագրված է Ք.ծ.ա. I դարի II կեսով⁴⁸, իսկ մյուսը հայտնաբերվել է Արտաշատի I բլուրի Ք.ծ.ա. II-I դդ. շերտերից, սակայն իր ձևաբանական (նուրբ պատերի առկայություն) և գունագարդման (անփայլ մակերես, անփութորեն արված զարդապատկերներ) առանձնահատկություններով բաղդատվում է Ք.ծ.ա. I դարով թվագրված կիսազնդած քասերի հետ⁴⁹: Փիալաների դեպքում այս ծաղկաշրթանները զարդարում են վերջիններիս ներքին հատվածները և հատուկ են սրանց պսակներից ներքև ընկած տարածքներին: Քննվող փիալաներից⁵⁰ երեքը հայտնաբերվել են Արտաշատի դամբարանադաշտից և թվագրված են Ք.ծ.ա. I դարով, իսկ երկուսը՝ Արմավիրից, որոնք իրենց ձևաբանական (նուրբ պատերի առկայություն) և գունագարդման (անփայլ մակերես) առանձնահատկություններով աղերսվում են Ք.ծ.ա. I դարով թվագրված վերոհիշյալ փիալաների հետ: Սրանք ևս, ըստ երևույթին, պատկանում են Ք.ծ.ա. I դարի գունագարդ խեցեղենին: Վերոհիշյալ զարդապատկերները հորինվածքային առումով չեն ուղեկցվում որևէ այլ զարդապատկերով: Այս ծաղկաշրթաններն ունեցել են թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն գունագարդում: Միագույն օրինակների պարագայում կարմիր դաշտը գունագարդվել է սևով, իսկ դարչնագույն դաշտը՝ կարմիրով և շագանակագույնով, (ծաղկաշրթան՝ շագանակագույնով) ինչպես նաև կարմիրով և սևով (ծաղկաշրթանների կորերը գունագարդվել են սևով, օժանդակ զարդամոտիվները՝ կարմիրով): Սույն ծաղկաշրթանների գունագարդման առանձնահատկությունն այն է, որ ծաղկաշրթանների և օժանդակ զարդամոտիվների համար կայուն սև, կարմիր և շագանակագույն երանգները կայուն դեր են ունեցել:

գ) *Կիսաշրջաններով ներգծված առանձին և միսյանց զուգահեռ ծաղկաշրթաներ* (տխտ. 1, նկ. 14, 15). Դիշտ է մնանատիպ զարդամոտիվներով հարդարված գունագարդ խեցեղենը սակավ է (ներկայացված է ընդամենը երկու օրինակով), սակայն աղբյուրագիտական առումով՝ շատ արժեքավոր, քանզի նույն պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաններ առկա են Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի գունագարդ խեցեղենում⁵¹: Այստեղ մնանատիպ ծաղկաշրթան հարդարում է բաց անոթի (փիալա) ներքին մասը (պսակից ներքև ընկած մասը): Չևակազմական առումով սույն ծաղկաշրթանները հատուկ են թե՛ բաց անոթի (կիսազնդած քաս)⁵² և թե՛ փակ անոթի (փոքր կճուճ) տարբեր մասերի հարդարանքին: Կիսազնդած քասի պարագայում ծաղկաշրթան հարդարում է վերջինիս արտաքին մասը (պսակից ներքև ընկած տարածք): Իր ձևաբանական (նուրբ պատեր) և գունագարդման (անփութորեն արված զարդապատկերներ, թեթև փայլեցված մակերես) առանձնահատկություններով բաղդատվում է Ք.ծ.ա. I դարով թվա-

⁴⁷ Կոլեկցիոն համարը՝ 8/73:

⁴⁸ Հ. Խ ա չ ա տ ը յ ա ն, *Բենիամինի անտիկ դաստակերտի հելլենիստական ժամանակաշրջանի ճարտարապետությունը, II մաս, ԳԱԱ ԸՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» հ. 3, Գյումրի, 200, էջ 33-35:*

⁴⁹ Բ. Խ ա չ ա տ ը յ ա ն, *նշվ. աշխ., էջ 100:*

⁵⁰ Բ. Խ ա չ ա տ ը յ ա ն, *նույնը, Գ. Тирация, Культура древней Армении, Ер., 1988, рис. 36.*

⁵¹ H. Von der Osten,

⁵² Б. А р а к е л я н, *О некоторых результатах археологического изучения древнего Армавира, ИФЖ, 4, рис. 3.*

գրված նմանատիպ գունագարդ խեցեղենի հետ⁵³ և, ըստ երևույթին, կարող է թվագրվել նույն դարով: Փոքր կճուճի⁵⁴ պարագայում սույն զարդամոտիվը հարդարում է վերջինիս փորամասի հատվածը: Այս կճուճը հայտնաբերվել է Արտաշատի I բլուրի Ք.ժ.ա. II-I դդ. թվագրվող շերտից, սակայն իր գունագարդման առանձնահատկություններով (անփութորեն արված զարդեր, անփայլ մակերես) կարելի է թվագրվել կոնկրետ Ք. ժ.ա. I դարով: Հորինվածքային առումով այս ծաղկաշրթաններն ուղեկցվում են գոտենման, ալիքաձև, թեք գծերից կազմված, ճառագայթաձև և պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթանաձև զարդապատկերներով: Ինչ վերաբերվում է ծաղկաշրթանների գունագարդմանը, ապա վերջիններս ներկայացված են թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն օրինակներով: Միագույն օրինակի դեպքում դեղին ֆոնը գունագարդվել է կարմիրով, իսկ բազմագույն օրինակի պարագայում դարչնագույն դաշտը՝ կարմիրով և սևով: Սևով գունագարդվել են ծաղկաշրթանների կորերը, իսկ կարմիրով՝ կիսաշրջանները: Այս, ինչպես նաև վերը բերված ծաղկաշրթանների գունագարդման առանձնահատկությունն այն է, որ վերջիններիս գունագարդման պարագայում պահպանվել են ծաղկաշրթանների գունավորման ընդունված կանոնները, այն է՝ ծաղկաշրթանները գունագարդվել են կայուն համդիսացող սև և կարմիր երանգներով: Ուշագրավն այն է, որ Վանի նմանատիպ ծաղկաշրթան ունեցել է երկգույն գունագարդում (ծաղկաշրթանի եզրագծերը դարչնագույն գունավորում են ունեցել, իսկ օժանդակ կիսաշրջանաձև զարդապատկերները՝ կարմիր երանգավորում): Տարբեր ժամանակաշրջանների պատկանող երկգույն գունավորում ունեցող այս ծաղկաշրթանները գունագարդման եղանակով ևս բաղդատվում են միմյանց հետ: Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ կիսաշրջաններով ներգծված ծաղկաշրթանները, լինելով ավանդական և իրենց նախատիպերն ունենալով Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունագարդ խեցեղենում, թե՛ իրենց ձևերով (բաց անոթներ), թե՛ պատկերագրության տեղով (պսակից ներքև պատկերագրություն) և թե՛ գունագարդման (երկգույն գունագարդում) առանձնահատկություններով շարունակվել են նաև հելլենիստական ժամանակաշրջանում:

դ) *Ծաղկաշրթաններ, որոնց կորերի անկյունները զարդարված են դեպի ներքև ուղղված ճյուղ կամ ծիլ հիշեցնող զարդամոտիվներով*: Սրանք ձևակազմական առումով հատուկ են թե՛ բաց (ափսե, փիսյա) և թե՛ փակ (կճուճ) անոթների տարբեր մասերի հարդարանքին: Բաց տիպի անոթներում սույն զարդամոտիվները (ափսե, փիսյա) հատուկ են վերջիններիս ներքին մասերի հարդարանքին (պսակից ներքև ընկած տարածք): Ուշագրավն այն է, որ այս երկու անոթների ծաղկաշրթանները ներգծված են ցանցաձև զարդամոտիվներով⁵⁵ (տխտ. 1, նկ. 16), ինչպես նաև ուղեկցվում են գոտենման և վերջիններիս հետ հատվող ալիքաձև զարդամոտիվներով ներգծված պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաններով: Փաստորեն, այստեղ, չնայած որոշ տարբերություններին, առկա է նաև հորինվածքային լուծումների որոշակի ընդհանրություն: Ափսեն հայտնաբերվել է Արտաշատի VIII բլրից և թվագրված է Ք.ժ.ա. I դարով⁵⁶, իսկ ինչ վերաբերվում է գունագարդ փիսյային, ապա վերջինս իր ձևաբանական (նուրբ պատերի առկայություն) և գունագարդման (թեթև փայլեցված մակերես, անփութորեն արված զարդապատկերներ) առանձնահատկություններով բաղդատվում է Ք.ժ.ա. I դարի գունագարդ խեցեղենի նմանատիպ օրինակների հետ⁵⁷: Այս փիսյան և, ըստ երևույթին, պետք է թվագրել նույն դարով: Փակ տիպի անոթում (կճուճ), (տխտ. 1, նկ. 17) սույն ծաղկաշրթան հարդարում է վերջինիս ուսամասի հատվածը⁵⁸: Վերջինս իր ձևաբանական և գունագարդման առանձնահատկություններով (անփութորեն արված զարդապատկերներ, թեթև փայլեցված մակերես) հորինվածքային առումով վերոհիշյալ զարդապատկերներն ուղեկցվում են գոտենման, ալիքաձև, էլիպսաձև և կորերից կազմված զարդապատկերներով:

⁵³ Ժ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 82:

⁵⁴ Կոլեկցիոն համարը՝ 9/73:

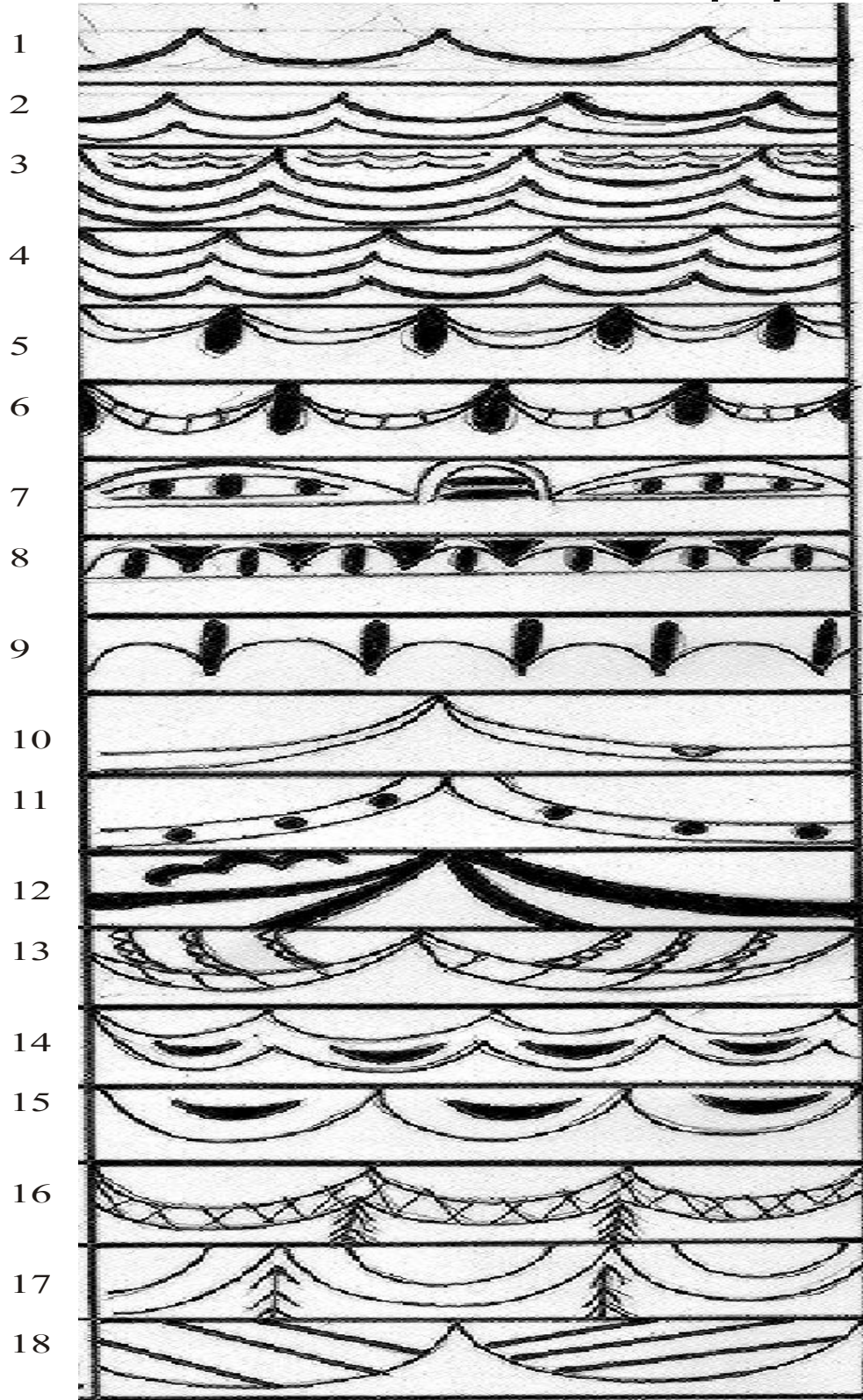
⁵⁵ Ժ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, Ա. Կ ա ն ե գ յ ա ն, նշվ. աշխ., աղ. 1, նկ.; Б. Аракелян, Арташат I, Ер., 1981, рис. 5.

⁵⁶ Ժ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, Ա. Կ ա ն ե գ յ ա ն, նշվ. աշխ., աղ. 1, նկ. 14:

⁵⁷ Ժ. Խ ա չ ա տ ր յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 56:

⁵⁸ А. Мартыросян, Аргиптихинили, Ер., 1974, рис. 23, в:

Տախտակ 1

Սույն ծաղկաշրթաններն ունեցել են թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն գունազարդում: Միագույն օրինակի դեպքում դարչնագույն ֆոնը գունազարդվել է կարմիրով: Բազմագույն օրինակների պարագայում նույն դաշտը գունազարդվել է կարմիրով և շագանակագույնով (ծաղկաշրթան շագանակագույն), կարմիրով և սևով (ծաղկաշրթան սև): Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ սույն ծաղկաշրթանները հելլենիստական աշխարհի մյուս երկրների՝ մեզ հայտնի գունազարդ խեցեղենում չունեն իրենց գուգահեռները, բայց իրենց հորինվածքային լուծումների հիմքում ունենալով ավանդական պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթանները, ըստ ժամանակի ճաշակի և պատկերացումների՝ հարստացել են այլ զարդամոտիվներով: Այս, ինչպես նաև վերը բերված ծաղկաշրթանների առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ վերջիններս սկզբնավորվել և գոյատևել են հիմնականում Զ.ծ.ա. I դարում:

Ամփոփելով՝ կարող ենք փաստել, որ Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունազարդ խեցեղենի ծաղկաշրթայած կարդապատկերները, իրենց պատկերագրությամբ լինելով ավանդական, և հորինվածքային լուծումների հիմքում ունենալով Հայկական լեռնաշխարհում վկայված մնանատիպ պատկերագրությամբ առավել վաղ օրինակները (Խաբուրյան տիպի գունազարդ խեցեղեն և վերջինիս ավանդույթների շարունակությունը հանդիսացող Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունազարդ խեցեղեն), շարունակվել են նաև քննվող ժամանակաշրջանում: Ժառանգորդություն նկատվում է նաև ծաղկաշրթայած կարդապատկերներով հարդարված անոթների ձևերում: Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի գունազարդ խեցեղենում ծաղկաշրթանները հատուկ են միայն բաց անոթների (թասեր, փիալա) հարդարանքին: Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի ծաղկաշրթայած կարդապատկերները մեծամասնությամբ հատուկ են եղել բաց անոթների (թասեր, փիալաներ, պնակ, կիսագնդած թասեր) տարբեր մասերի հարդարանքին: Ուշագրավն այն է, որ ժառանգորդությունը նկատվում է նաև կարդապատկերների տեղադրման մեջ: Վանի ուրարտական ժամանակաշրջանի տեղական գունազարդ խեցեղենում ծաղկաշրթայած կարդապատկերները կարդարել են բաց անոթների ներքին մասերը և հատուկ են եղել վերջիններիս՝ պսակից ներքև ընկած հատվածների հարդարանքին: Նույն երևույթը նկատվում է նաև Հայաստանի հելլենիստական ժամանակաշրջանի գունազարդ խեցեղենում: Ծաղկաշրթաններով կարդարված բաց անոթների (կիսագնդած թասեր, փիալաներ, թասեր, պնակներ) մեծամասնությամբ ևս հատուկ է կարդապատկերների մնանատիպ տեղադրությունը: Ժառանգորդություն նկատվում է նաև գունազարդման ոլորտում: Վանում վկայված ծաղկաշրթաններն ունեցել են թե՛ միագույն (կարմիր) և թե՛ բազմագույն գունազարդում (կարմիրով և դարչնագույնով): Այստեղ պարզ գծային պատկերագրությամբ առանձին կամ միմյանց գուգահեռ ծաղկաշրթանները գունազարդվել են կարմիր երանգներով, իսկ օժանդակ զարդամոտիվներով ծաղկաշրթանները ունեցել են երկգույն գունազարդում (ծաղկաշրթանների կորերը՝ դարչնագույն, օժանդակ զարդամոտիվները՝ կարմիր): Նույն երևույթը նկատվում է նաև քննվող ժամանակաշրջանի ծաղկաշրթանների գունազարդման ոլորտում: Այստեղ պարզ գծային պատկերագրությամբ ծաղկաշրթաններն ունեն միագույն գունազարդում (հանդիպում են օրինակներ, որոնք գունավորվել են կարմիրով), իսկ օժանդակ զարդամոտիվներով ծաղկաշրթաններն ունեցել են երկգույն գունազարդում (օժանդակ զարդամոտիվներին հիմնականում բնորոշ է Վանում վկայված կարմիր երանգավորումը): Հելլենիստական ժամանակաշրջանում, ի թիվս ավանդական բաց անոթների, ծաղկաշրթայած կարդապատկերներով կարդարված են եղել նաև փակ անոթները (կճուճ, սափոր, կարաս, ծորակավոր ջրաման, տափաշիշ): Այստեղ, որպես կանոն, ծաղկաշրթանները հարդարել են վերջիններիս ուսամասի հատվածները: Չնայած հանդիպում են շեղումներ նաև փակ անոթներում կարդապատկերների տեղադրման ընդհանուր կանոններից, որտեղ ծաղկաշրթան հարդարել է վերջիններիս եզրամասերը (տափաշիշ) և փորամասի հատվածները (կճուճ): Ծաղկաշրթանների մյուս ձևակազմական առանձնահատկությունն այն է, որ ներքին գունազարդում ունեցող բաց անոթների կողքին ի հայտ են գալիս նաև արտաքին գունազարդում ունեցող բաց անոթներ (կիսագնդած թասեր, փիալաներ), որտեղ ծաղկաշրթայած կարդապատկերները տեղադրված են վերջիններիս միջին և ստորին հատվածներում: Ծաղկաշրթայած կարդապատկեր-

ների գունազարդման առանձնահատկությունների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ սրանք թե՛ միագույն և թե՛ բազմագույն օրինակների պարագայում ունեցել են երեք կայուն երանգավորումներ՝ կարմիր, սև, շագանակագույն: Ծաղկաշրթանների գունազարդման կանոններից միակ շեղումը ծաղկաշրթանների սպիտակ երանգավորումն է: Որպես կանոն՝ օժանդակ զարդամոտիվներով հարստացված ծաղկաշրթայածն զարդապատկերների կորերը երանգավորվել են վերը հիշատակված՝ սև, կարմիր, շագանակագույն երանգներով, իսկ օժանդակ զարդամոտիվները, առանց բացառությունների երանգավորվել են կարմիր գույնով: Ծաղկաշրթայածն զարդապատկերներով հարդարված գունազարդ անոթների ժամանակագրական տվյալներից ելնելով՝ կարող ենք փաստել, որ վերջիններս ի հայտ են գալիս Ք.ծ.ա. I դարի սկզբից և գոյատևում մինչև նույն դարի վերջերը:

ГИРЛЯНДОВЫЕ ОРНАМЕНТЫ РАСПИСНОЙ КЕРАМИКИ ЭЛЛИНИСТИЧЕСКОЙ АРМЕНИИ

_____ *Резюме* _____

_____ *А. Нахшкарян* _____

Гирляндовые узоры растительного орнамента расписной керамики эллинистической Армении практически не были изучены. В статье впервые дана попытка группировки гирляндовых узоров расписной керамики эллинистической Армении. Рассмотрены формологические, композиционные и расписные особенности сосудов с гирляндовыми узорами, а также хронологические данные, которые по нашему мнению были распространены в основном в I веке д.н.э. Выявлены прототипы гирляндовых узоров расписной керамики эллинистической Армении, которые присутствуют в местной расписной керамике Вана урартского периода. Приемственность замечена не только в орнаментации, но и в области форм и росписи. Эти орнаменты по нашему мнению важны и ценны не только в художественном отношении, но и могут быть источником исследования материальной и духовной культуры данного периода.